

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій
Юридичний факультет
Кафедра теорії та історії держави і права, конституційного права

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до семінарських занять для здобувачів вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
спеціальності 262 – «Правоохоронна діяльність»
освітньо-професійної програми: «Бакалавр правоохоронної діяльності»
денної форми навчання

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри теорії та історії
держави і права, конституційного права
Протокол № 11 від 06. 05. 2020 р.

Чернігів - 2020

Конституційне право України: методичні вказівки до семінарських занять для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 262 – «Правоохоронна діяльність» освітньо-професійної програми «Бакалавр правоохоронної діяльності» денної форми навчання / Укл. А.Г. Нітченко. Чернігів: ННІ права і соціальних технологій ЧНТУ, 2020. 48 с.

Укладач: НІТЧЕНКО АЛЛА ГРИГОРІВНА, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Відповідальний за випуск: КОЗИНЕЦЬ ОЛЕНА ГАВРИЛІВНА, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права, кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: ШЕСТАК ЛІЛІЯ ВОЛОДИМІРОВНА, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу ННІ права і соціальних технологій Чернігівського національного технологічного університету, к.ю.н.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
I. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ»	7
1.1. Структура навчальної дисципліни	7
1.2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни	8
1.3. Система поточного, проміжного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Конституційне право України»	13
II. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	20
Тема 1. Конституційне право України як галузь права	20
Тема 2. Основи вчення про конституцію	21
Тема 3. Основи конституційного ладу України	23
Тема 4. Основи правового статусу людини і громадянина. Громадянство України. Конституційні права, свободи та обов'язки	26
Тема 5. Конституційні основи форм безпосередньої демократії (прямого народовладдя)	29
Тема 6. Конституційна система органів державної влади	33
Тема 7. Конституційно-правові основи судової влади та прокуратури в Україні	36
Тема 8. Адміністративно-територіальний устрій України та конституційні основи місцевого самоврядування	38
III. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ	42
IV. ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА	45
V. ДОДАТОК А	49

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Конституційне право України» є нормативною дисципліною при підготовці фахівців спеціальності 262 – «Правоохоронна діяльність», предметом вивчення якої є процеси формування, еволюції та реального функціонування політико-правових явищ, інститутів і норм конституційного права, їх конституційно-правове закріплення у нормах як вітчизняного, так і зарубіжного законодавства.

Мета навчальної дисципліни – формування у здобувачів вищої освіти ґрунтовних знань в галузі конституційного права, вміння використовувати їх у повсякденному житті та професійній діяльності.

Завдання, які вирішуються в процесі вивчення дисципліни:

- 1) Ознайомлення з основними поняттями та їх визначеннями у конституційному праві України.
- 2) Вивчення основ конституційного ладу України, правового статусу особи.
- 3) Вивчення особливостей побудови та функціонування системи органів державної влади та місцевого самоврядування.
- 4) Практичне засвоєння положень Конституції України та інших нормативних актів, які регулюють конституційно-правові відносини.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- поняття, місце і роль конституційного права у системі права України;
- джерела та систему конституційного права України;
- основні засади конституційного ладу України;
- конституційні права, свободи й обов'язки людини та громадянина в Україні;
- конституційні форми безпосередньої демократії в Україні;
- основні положення і принципи організації державної влади в Україні;
- конституційно-правовий статус Верховної Ради України;
- конституційний статус Президента України;
- конституційно-правовий статус вищого, центральних і місцевих органів виконавчої влади в Україні;
- основні принципи судоустрою і судочинства в Україні;
- територіальний устрій і систему місцевого самоврядування в Україні.

вміти:

- практично застосовувати норми Конституції України;
- давати усні та письмові пояснення з питань конституційного права;
- складати основні види документів, які впливають із застосування норм конституційного права;
- обґрунтовувати підстави і порядок реалізації громадянами передбачених Конституцією України прав і свобод.

На вивчення дисципліни «Конституційне право України» виділяється 120 годин, з них 16 годин лекційні, 14 годин – семінарські заняття, 90 годин – для самостійної роботи. На семінарські заняття винесено найбільш важливі й складні теми, решта тем передбачають самостійне опрацювання. Це пояснюється тим, що здобувачі вищої освіти вже ознайомились із базовими поняттями та положеннями ключових тем під час лекційних занять з дисципліни та вивчили близький за змістом матеріал споріднених дисциплін.

Семінарські заняття мають на меті поглиблення і закріплення теоретичних знань, отриманих під час лекцій і в процесі самостійної роботи над нормативно-правовими актами, навчальною та науковою літературою, а також виявлення й оцінку ступеня і якості засвоєння здобувачами вищої освіти матеріалу, що вивчається.

На семінарському занятті здобувачі вищої освіти розв'язують ситуаційні задачі (казуси), аналізують статті Конституції України та відповідних нормативно-правових актів, здійснюють порівняння юридичних понять і явищ, пишуть юридичний диктант, вирішують тестові завдання, захищають результати індивідуальної роботи.

Контроль засвоєння здобувачами вищої освіти навчального матеріалу передбачає визначення ступеня глибини і ефективності досягнення поставлених навчальних завдань, виявлення ставлення до процесу навчання; посилення мотивації до самостійної роботи; отримання інформації, необхідної для вдосконалення методики викладання.

Формами контролю є усні опитування, письмові роботи (в тому числі реферативного характеру), ситуаційні задачі (казуси), самостійні або контрольні роботи та тести.

Для підсумкового контролю засвоєння матеріалу дисципліни навчальним планами передбачено екзамен.

Вивчення навчальної дисципліни «Конституційне право України» здійснюється на основі здобутих здобувачами вищої освіти знань з навчальних дисциплін «Теорія держави і права», «Історія держави і права України». Це дає можливість більш підготовлено досліджувати основні категорії і зміст конституційно-правового регулювання.

В результаті вивчення дисципліни «Конституційне право України» здобувачі вищої освіти повинні уміти ефективно реалізовувати набуті теоретичні знання на практиці, мати достатні знання Конституції України, законів, актів Президента України, Уряду та інших нормативно-правових актів, що є джерелами галузі конституційного права України.

I. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ»

1.1. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем		Кількість годин для денної форми навчання			
		Всього	У тому числі		
			Лек.	Сем.	Сам. роб.
1	2	3	4	5	6
Модуль 1					
Змістовий модуль 1. Загальна характеристика конституції, конституційного права, конституційний лад					
1	Конституційне право України як галузь права	9	2	1	6
2	Основи вчення про конституцію	10	2	1	7
3	Основи конституційного ладу України	11	2	2	7
Разом за змістовим модулем 1		30	6	4	20
Змістовий модуль 2. Конституційно-правовий статус людини і громадянина та конституційно-правове регулювання форм безпосередньої демократії					
4	Основи правового статусу людини і громадянина. Громадянство України. Конституційні права, свободи та обов'язки особи і громадянина в Україні	15	2	2	11
5	Конституційні основи форм безпосередньої демократії (прямого народовладдя)	15	2	2	11
Разом за змістовим модулем 2		30	4	4	22
Змістовий модуль 3. Конституційно-правовий статус органів державної влади					
6	Конституційна система органів державної влади	15	2	2	11
7	Конституційно-правові основи судової влади та прокуратури в Україні	15	2	2	11
Разом за змістовим модулем 4		30	4	4	22
Змістовий модуль 4. Адміністративно-територіальний устрій та місцеве самоврядування України					
8	Адміністративно-територіальний устрій України та конституційні основи місцевого самоврядування	30	2	2	26
Разом за змістовим модулем 4		30	2	2	26
Усього годин за дисципліну		120	16	14	90

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Конституційне право України як галузь права	1
2	Основи вчення про конституцію	1
3	Основи конституційного ладу України	2
4	Основи правового статусу людини і громадянина. Громадянство України. Правовий статус біженців, осіб, які потребують тимчасового захисту та внутрішньо переміщених осіб. Конституційні права, свободи та обов'язки особи і громадянина в Україні	2
5	Конституційні основи форм безпосередньої демократії (прямого народовладдя)	2
6	Конституційна система органів державної влади	2
7	Конституційно-правові основи судової влади та прокуратури в Україні	2
8	Адміністративно-територіальний устрій України та конституційні основи місцевого самоврядування	2
	Разом	14

1.2. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Загальна характеристика конституції, конституційного права, конституційний лад

Тема 1. Конституційне право України як галузь права

Поняття конституційного права України як галузі права, його місце і роль у національній системі права. Основні етапи становлення і розвитку конституційного права як галузі права. Предмет і метод конституційно-правового регулювання та їх особливості. Принципи конституційного права України.

Система конституційного права як галузі права. Особливості конституційно-правових норм. Види конституційно-правових норм. Реалізація конституційно-правових норм. Тлумачення конституційно-правових норм. Колізії у конституційному праві. Поняття та класифікація конституційно-правових інститутів.

Поняття та загальна характеристика конституційно-правових відносин. Юридичні факти у конституційному праві. Джерела конституційного права як галузі права.

Конституційно-правова відповідальність та її особливості. Санкція як форма вираження конституційно-правової відповідальності. Види конституційно-правової відповідальності. Суб'єкти конституційно-правової відповідальності. Форми та підстави конституційно-правової відповідальності.

Тема 2. Основи вчення про конституцію

Поняття конституції та її сутність. Конституційна система. Юридичні властивості Конституції: легітимність, реальність, стабільність, верховенство у правовій системі, підвищений рівень охорони з боку держави.

Форма конституції: писана і неписана. Структура конституції: преамбула, основна частина, заключні положення, перехідні положення, додатки. Структура Конституції України 1996 р. Класифікація конституцій.

Функції конституції: політична, ідеологічна, економічна, програмна, інформативна, установча, регулятивна, охоронна.

Основні способи прийняття конституції. Порядок внесення змін та доповнень до Конституції України.

Конституціоналізм в Україні: зародження та основні етапи розвитку. Форми правової охорони конституції. Розвиток конституційного процесу на сучасному етапі.

Тема 3. Основи конституційного ладу України

Поняття конституційного ладу і його співвідношення з державним ладом. Риси конституційної держави. Закріплення конституційного ладу в Конституції України. Засади конституційного ладу як загальний конституційно-правовий інститут.

Гуманістичні і демократичні засади конституційного ладу в Україні. Принцип гуманізму. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвища соціальна цінність в Україні. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини - головний обов'язок Української держави.

Народ - носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні. Конституційне закріплення принципу народного суверенітету. Співвідношення народного, національного і державного суверенітету. Форми здійснення влади народу.

Конституційне закріплення форми держави. Україна – унітарна держава. Особливості республіканської форми правління в Україні. Характеристика державного режиму в Україні. Поняття територіального устрою держави. Конституційні засади територіального устрою України. Система адміністративно-територіального устрою України.

Конституційна характеристика якісних рис України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Державний суверенітет: поняття та елементи.

Конституційне закріплення ознак України як правової держави. Здійснення державної влади в Україні на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Принцип верховенства права – найважливіша ознака правової держави. Верховенство Конституції України стосовно всіх інших нормативно-правових актів. Конституційні засади правового порядку в Україні.

Економічні та політичні засади конституційного ладу в Україні. Свобода політичної діяльності. Політичні партії і громадські організації, їх конституційно-правовий статус. Види політичних партій і громадських організацій. Конституційні обмеження права на утворення і діяльність політичних партій і громадських організацій. Відповідальність політичних партій і громадських організацій, припинення їх діяльності.

Конституційні принципи культурної та мовної політики. Статус української мови як державної. Гарантування Конституцією України вільного розвитку, використання і захисту російської, інших мов національних меншин України.

Захист конституційного ладу в Україні. Особливий порядок внесення змін до розділу Конституції України, в якому визначаються загальні засади конституційного ладу. Конституційні засади регулювання воєнного і надзвичайного стану.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Конституційно-правовий статус людини і громадянина та конституційно-правове регулювання форм безпосередньої демократії

Тема 4. Основи правового статусу людини і громадянина. Громадянство України. Конституційні права, свободи та обов'язки

Основні положення сучасної концепції прав людини та їх відтворення в Конституції України. Поняття та основні принципи правового статусу людини і громадянина та їх закріплення в Конституції України. Визнання та гарантованість прав і свобод людини, встановлених загальною визнаними принципами і нормами міжнародного права. Принцип свободи людини. Принцип не відчуження природних прав і свобод людини. Принцип рівності у гідності та правах. Принцип невичерпності конституційного переліку прав та свобод людини і громадянина.

Громадянство України: поняття та ознаки. Законодавство про громадянство. Належність до громадянства України. Громадяни України, апатриди і біпатриди.

Принципи громадянства України та їх закріплення в Конституції України і в законодавстві про громадянство.

Підстави і умови набуття громадянства України. Підстави і умови припинення громадянства України. Особливості набуття та припинення громадянства дітьми.

Повноваження органів державної влади по вирішенню питань громадянства України. Процедури з питань громадянства.

Правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні. Законодавство України про правовий статус іноземців та осіб без громадянства. Поняття «іноземець» та «особа без громадянства». Імміграція в Україну.

Правова регламентація загального режиму іноземців в Україні. Права, свободи і обов'язки іноземців та осіб без громадянства. Відповідальність іноземців та осіб без громадянства.

Поняття «біженець», особливості його правового статусу. Нормативне регулювання правового становища біженців. Процедура звернення та надання статусу біженця в Україні. Підстави втрати статусу біженця. Позбавлення статусу біженця. Повноваження органів виконавчої влади, які вирішують питання про надання, втрату і позбавлення статусу біженця.

Права та обов'язки біженця. Правовий статус «внутрішньо переміщених осіб». Забезпечення прав і свобод громадян на тимчасово окупованій території.

Права і свободи людини і громадянина, їх співвідношення. Конституційні права, свободи людини і громадянина. Класифікація конституційних прав та свобод людини і громадянина. Особисті права і свободи. Політичні права і свободи. Соціальні, економічні, екологічні, культурні права і свободи.

Конституційні обов'язки людини і громадянина. Рівність обов'язків людини і громадянина. Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. Турбота про природу та культурну спадщину. Оплата податків і зборів. Дотримання Конституції України та законів України. Повага прав і свобод, честі і гідності інших людей.

Конституційні гарантії захисту та практичного здійснення прав та свобод людини і громадянина. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: порядок призначення, повноваження.

Тема 5. Конституційні основи форм безпосередньої демократії (прямого народовладдя)

Поняття виборів та їх соціальна функція. Виборче право. Принципи виборчого права та їх закріплення в Конституції України. Принцип вільних виборів. Загальне, рівне і пряме виборче право. Таємне голосування.

Поняття та види виборчих систем. Особливості застосування виборчих систем в Україні. Порядок призначення виборів в Україні.

Поняття виборчого процесу та його стадії. Правова регламентація стадій виборчого процесу. Списки виборців. Утворення виборчих органів і виборчих округів. Виборчі дільниці. Висування та реєстрація кандидатів. Передвиборна агітація. Права кандидатів і гарантії їх діяльності. Голосування. Підрахунок голосів і визначення результатів голосування. Встановлення результатів виборів. Повторне голосування і повторні вибори.

Відповідальність за порушення виборчих прав громадян.

Поняття, соціальна функція та види референдумів. Призначення та порядок проведення референдумів. Предмет всеукраїнського референдуму. Правова регламентація організації референдумів та визначення їх результатів. Правові наслідки референдуму. Зміна і відміна рішень, прийнятих референдумом.

Інші форми прямого народовладдя в Україні.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. Конституційно-правовий статус органів державної влади

Тема 6. Конституційна система органів державної влади

Поняття, ознаки і структура механізму держави. Поняття, ознаки і класифікація органів державної влади. Конституційна система органів державної влади.

Верховна Рада України – єдиний орган законодавчої влади. Функції Верховної Ради України. Трансформація конституційного статусу Верховної Ради України в процесі конституційної реформи.

Чисельний склад та структура Верховної Ради України. Строк повноважень Верховної Ради України. Дострокове припинення повноважень Верховної Ради України.

Статус народного депутата України. Принципи статусу народного депутата України. Дострокове припинення повноважень народного депутата України. Несумісність депутатського мандата з іншими видами діяльності.

Права та обов'язки народного депутата України.

Форми діяльності народного депутата України. Права і обов'язки народного депутата. Право депутатського запиту.

Гарантії діяльності народного депутата України. Депутатська недоторканність.

Законодавча, установча та контрольна компетенція Верховної Ради України. Акти Верховної Ради України.

Конституційний статус Президента України як глави держави та його трансформація в процесі конституційної реформи.

Початок повноважень Президента України. Процедура інавгурації. Офіційні символи глави держави.

Конституційний статус Ради національної безпеки і оборони України як координаційного органу при Президентові України. Адміністрація Президента України.

Функції та компетенція Президента України. Акти Президента України.

Підстави та порядок дострокового припинення повноважень Президента України.

Система органів виконавчої влади. Місце та роль Кабінету Міністрів України у механізмі державної влади. Трансформація конституційного статусу Кабінету Міністрів України в процесі конституційної реформи.

Склад Кабінету Міністрів України, порядок формування. Відповідальність, підзвітність та підконтрольність Кабінету Міністрів України. Компетенція Кабінету Міністрів України. Постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України.

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади: система, порядок формування. Основні завдання та функції міністерств.

Система місцевих органів виконавчої влади. Конституційно-правовий статус місцевих державних адміністрацій. Порядок формування, структура, функції та повноваження місцевих державних адміністрацій.

Тема 7. Конституційно-правові основи судової влади та прокуратури в Україні

Конституційні принципи правосуддя в Україні. Судова система України. Система судів загальної юрисдикції. Порядок формування судів. Основи правового статусу суддів.

Конституційний Суд України як єдиний орган конституційної юрисдикції. Склад, процедура формування та діяльності Конституційного Суду України.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. Адміністративно-територіальний устрій України та місцеве самоврядування

Тема 8. Адміністративно-територіальний устрій України та конституційні основи місцевого самоврядування

Поняття територіального устрою України. Історія становлення територіального устрою України. Система адміністративно-територіального устрою України. Конституційні засади територіального устрою України.

Поняття та види територіальної автономії. Правовий режим на тимчасово окупованій території України.

Поняття та політико-правова природа місцевого самоврядування. Теорії місцевого самоврядування. Конституційна модель місцевого самоврядування в Україні. Принципи, завдання та функції місцевого самоврядування.

Система місцевого самоврядування. Територіальна громада – основний елемент системи місцевого самоврядування. Органи місцевого самоврядування: поняття та види.

1.3. СИСТЕМА ПОТОЧНОГО, ПРОМІЖНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ»

Система оцінювання знань здобувачів вищої освіти включає поточний, проміжний та семестровий контроль знань з дисципліни. Оцінювання здійснюється за 100-бальною шкалою з подальшим переведенням у національну шкалу та шкалу ECTS.

Поточний контроль здійснюється протягом семестру під час проведення лекційних та семінарських занять, виконання індивідуальних завдань і оцінюється сумою набраних балів.

Поточний контроль реалізується у формі опитування, виступів на семінарських заняттях, перевірки результатів виконання індивідуальних завдань, контролю засвоєння навчального матеріалу, запланованого на самостійне опрацювання здобувачами вищої освіти.

Проміжний контроль має на меті оцінку результатів знань здобувачів вищої освіти після вивчення матеріалу з кожного змістовного модуля дисципліни. Цей вид контролю проводиться у формі тестування та контрольної роботи і оцінюється відповідною сумою балів. Після вивчення кожної теми проводиться контрольна робота. Після кожного змістовного модуля проводяться тестування. Варіанти завдань для тестування та контрольної роботи знаходяться в пакеті документів на дисципліну.

Здобувач вищої освіти, який з поважних причин, підтверджених документально, не мав можливості брати участь у формах поточного та проміжного контролю має право на його відпрацювання у двотижневий термін після повернення до навчання.

Результати поточного та проміжного контролю реєструються в журналі викладача. Передача пропущених без поважних причин робіт проміжного контролю або з метою підвищення кількості набраних балів упродовж семестру не дозволяється.

Семестровий контроль проводиться у формі екзамену з урахуванням результатів поточного та проміжного контролю знань, і оцінюється за національною шкалою та шкалою ECTS.

З дисципліни в кінці семестру, здобувач вищої освіти може набрати до 60% підсумкової оцінки за виконання всіх видів робіт, що виконуються протягом семестру і до 40% підсумкової оцінки – на екзамені. Складання екзамену є обов'язковим елементом підсумкового контролю знань для студентів, які претендують на оцінку «добре» або «відмінно». Якщо здобувач вищої освіти виконав всі види робіт протягом семестру (з мінімальними вимогами до знань) та набрав 60% підсумкової оцінки (тобто «задовільно»), то він, за бажанням, може залишити набрану кількість балів як підсумкову оцінку і не складати екзамен. Повторне складання екзамену з метою підвищення позитивної оцінки не дозволяється.

Екзаменаційні білети знаходяться в пакеті документів на дисципліну.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

1)робота на семінарських заняттях	до 28 балів;
1.1. відповідь на семінарському занятті	до 4 балів;
1.2. доповнення, запитання доповідачу на семінарському занятті	до 2 балів;
2) тестові завдання, вирішення задач (казусів) або юридичний диктант	до 3 балів;
3)виконання контрольної роботи	до 5 балів;
4) робота на лекції (активність роботи,	

написання конспектів)	до 3 балів;
5) ведення конспекту самостійної роботи	до 6 балів;
6) виконання індивідуального завдання	до 15 балів;
Всього балів за 100 бальною шкалою	60 балів
7) залік	до 40 балів;
Всього балів за 100 бальною шкалою	40 балів
Разом балів за 100 бальною шкалою	до 100 балів

Критерії оцінювання знань та самостійної роботи здобувачів вищої освіти

1) Робота на семінарських заняттях

1.1. відповідь на семінарському занятті (до 4 балів)

4 бали – здобувач вищої освіти у повному обсязі опрацював програмний матеріал (основну і додаткову літературу, джерела), має глибокі й міцні знання, упевнено оперує набутими знаннями, виявляє розуміння програмного матеріалу, робить аргументовані висновки, може вільно висловлювати власні судження і переконливо їх аргументувати, здатний презентувати власне розуміння

3 бали – здобувач вищої освіти вільно володіє навчальним матеріалом (опрацював основну і деяку частину додаткової літератури і джерел), узагальнює окремі факти і формулює нескладні висновки, обґрунтовує свої висновки конкретними фактами, взятими з підручників; може дати порівняльну характеристику різних видів юридичних професій, юридичної діяльності, знає основні поняття з предмету, може самостійно узагальнювати та застосовувати набуті знання.

2 бали – здобувач вищої освіти загалом самостійно відтворює програмний матеріал (на рівні підручника), може дати стисло характеристику питання, загалом правильно розуміє юридичні терміни, але у викладеному матеріалі є істотні прогалини, виклад не самостійний (переказ підручника), є певні неточності як у матеріалі, так і у висновках, аргументація слабка.

1 бал – здобувач вищої освіти за допомогою викладача намагається відтворити матеріал, але відповідь неповна, в ній налічується багато неточностей, головний зміст матеріалу не розкрито.

0 балів – здобувач вищої освіти не готовий до семінарського заняття або має лише приблизне уявлення про питання, що розглядається на занятті, може сказати два-три речення по суті питання, назвати деякі терміни, але не може їх пояснити, головний зміст матеріалу не розкрито.

1.2. Доповнення до відповіді, запитання доповідачу на семінарському занятті (до 2 балів).

Суттєве доповнення до доповіді основного доповідача, яке ґрунтується на ознайомленні з монографічною, науковою літературою.

Задані запитання доповідачу, які є не просто уточнюючими, а які мають дискусійний характер.

2) Тестові завдання, вирішення казусів або юридичний диктант - виконання тестових завдань (до 3-х балів)

3 бали – точні відповіді на понад 90-95% тестових питань;

2,5 бали – точні відповіді на 70%-89% тестових питань;

2 бал – точні відповіді від 50% до 69 % тестових питань;

1-1,5 бали – здобувач вищої освіти дав відповідь на меншу кількість, ніж 50% питань і показав незадовільний рівень знань з теми.

- вирішення задач (казусів), написання юридичного диктанту (до 3 балів)

3 бали – точна та повна відповідь;

2,5 бали – точні відповіді та недостатньо повне пояснення рішення казусу (задачі) / точні відповіді та недостатньо повне пояснення терміну;

2 бал – не зовсім точне рішення казусу (задачі) / не зовсім точні відповіді на всі терміни диктанту;

1-1,5 бали – здобувач вищої освіти намагався дати відповіді, але показав незадовільний рівень знань з теми.

3) Виконання контрольної роботи (до 5-ти балів):

- завдання теоретичні на контрольній роботі

5 балів – повна відповідь на питання;

4 бали – відповідь, яка позбавлена серйозних неточностей, але має окремі недоліки;

від 2 до 3 балів – неповна відповідь на запитання, в якій налічується не багато неточностей;

від 0 до 1 балу неповна відповідь на запитання, в якій налічується багато неточностей, не достатнє володіння науковим апаратом.

- завдання тестові на контрольній роботі

Правильність виконання тестових завдань залежить від кількості вибраних правильних відповідей:

5 балів – точні відповіді на понад 90-95% тестових питань;

4 бали – точні відповіді на 75%-89% тестових питань;

3 бали – точні відповіді від 55% до 74 % тестових питань;

2 бали – здобувач вищої освіти дав відповідь на меншу кількість, ніж 50% питань і показав незадовільний рівень знань програмних питань.

4) Ведення конспекту лекцій (до 3-ох балів) оцінюється за наступними критеріями: повнота, охайність, грамотність.

3 бали - наявність усіх компонентів лекцій, які відповідають усім вимогам;

до 2 балів - неохайне оформлення;
до 1 балу - відсутність у конспекті окремих лекцій або недостатньо повне відображення лекційного матеріалу у конспекті.

5) Ведення конспекту самостійної роботи (до 6-ти балів) оцінюється за наступними критеріями: повнота, охайність, грамотність.

5 балів – наявність усіх компонентів кожної теми самостійної роботи, які відповідають усім вимогам;

до 4 балів – наявність усіх компонентів кожної теми самостійної роботи, але неохайне оформлення;

від 0 до 3 балів – за відсутності у конспекті окремих тем самостійної роботи або недостатньо повне відображення матеріалу з тем самостійного вивчення у конспекті.

б) Виконання індивідуального завдання (до 15 балів)

використовується диференційований підхід, в основу якого покладено виокремлення різних форм індивідуальної роботи здобувачів вищої освіти. Індивідуальна робота здобувача вищої освіти здійснюється шляхом виконання одного або декількох видів індивідуальних науково-дослідних або творчих завдань (за умови, що загальна кількість балів за виконані види завдань не перевищує 15), які обираються здобувачами вищої освіти з урахуванням їх творчих можливостей, навчальних здобутків і наукових інтересів за погодженням викладачем.

Тема завдання має бути розкрита на належному рівні. Робота повинна мати творчий характер, продемонструвати аналітичні навички здобувача вищої освіти, їх вміння працювати з бібліографією тощо. Особлива увага звертається на оформлення науково-довідникового матеріалу, цитат та посилань на джерела.

Кількість балів, які отримують здобувачі вищої освіти залежно від виду індивідуальної роботи:

до 10 балів:

- публікація тез наукових доповідей у матеріалах наукових конференцій або статті в науковому виданні в межах тематики програми дисципліни;

- виступ на студентській або іншій науковій конференції, круглому столі з науковою доповіддю (повідомленням) у межах тематики навчальної дисципліни;

- участь у науковому гуртку кафедри (підготовка під керівництвом наукового керівника і виступ з науковою доповіддю на засіданні наукового гуртка кафедри);

- підготовка студентської наукової роботи в межах тематики програми з юридичної деонтології для участі у конкурсі студентських наукових робіт;

до 5 балів:

- виконання індивідуальної науково-дослідної роботи;

до 4 балів:

- підготовка і написання реферату за однією з рекомендованих тем;
- створення тестів або презентації за заданою викладачем темою курсу; до 3 балів:
- складання бібліографічних списків (переліку літератури) за заданою викладачем темою.
- підготовка невеликої (не більше 5-ти хв.) наукової доповіді в межах тематики програми дисципліни, її презентація на семінарському занятті в рамках вивчення поточної теми;
- анотування або аналіз наукової та навчально-методичної літератури з дисципліни; до 2 балів:
- відвідування наукових, науково-практичних конференцій, круглих столів та інших заходів, пов'язаних з навчальною дисципліною.

7) Екзамен

Підсумковий контроль знань здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни здійснюється на підставі проведення семестрового екзамену (до 40-ка балів).

Екзаменаційні білети охоплюють всю програму дисципліни і передбачають визначення рівня знань та ступеня опанування здобувачами вищої освіти компетентностей.

Умовою допуску до екзамену є виконання всіх видів навчальної роботи передбачених даною робочою програмою.

Складання екзамену є обов'язковим елементом підсумкового контролю знань для здобувачів вищої освіти, які претендують на оцінку «добре» або «відмінно». Якщо здобувач вищої освіти виконав усі види робіт протягом семестру та набрав 60% підсумкової оцінки (тобто «задовільно»), то він, за бажанням, може залишити набрану кількість балів як підсумкову оцінку і не складати екзамен.

У випадку, якщо здобувач вищої освіти протягом семестру не виконав у повному обсязі передбачених робочою програмою навчальної дисципліни всіх видів навчальної роботи, має невідпрацьовані контрольні роботи, завдання з самостійної дослідної роботи, невідпрацьовані семінарські заняття тощо або не набрав мінімально необхідну кількість балів – 20 балів (*тобто кількість балів, яка сумарно з максимально можливою кількістю балів, які здобувач вищої освіти може отримати під час семестрового контролю не дозволить отримати підсумкову оцінку «задовільно – Е, 60 балів»*), то він не допускається до складання екзамену під час семестрового контролю, але має право ліквідувати академічну заборгованість у порядку передбаченому «Положенням про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти ЧНТУ».

Для складання екзамену існують білети. Білети складаються із двох питань.

Критерії оцінювання:

- від 33 до 40 балів – відповідь повна і зміст відповіді здобувача вищої освіти повністю відповідає сутності поставленого запитання;
- від 24 до 32 балі – здобувач вищої освіти виконує всі завдання без грубих помилок;
- від 17 до 24 балів – здобувач вищої освіти допускає грубі помилки і всі питання виконані менш ніж на половину;
- не більше 16 балів – при невиконанні хоча б одного завдання білету.

Повторне складання екзамену з метою підвищення позитивної оцінки не дозволяється.

II. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1: КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА (1 год.)

План:

1. Поняття та ознаки конституційного права України.
2. Предмет та метод конституційного права України.
3. Поняття конституційно-правових відносин.
4. Джерела та система конституційного права.

Основні терміни: конституція, конституційне право, предмет і метод конституційно-правового регулювання; джерела конституційного права України; конституційно-правова норма; конституційно-правовий інститут; конституційно-правові відносини; суб'єкти конституційно-правових відносин; об'єкти конституційно-правових відносин; конституційно-правова відповідальність; санкція конституційно-правової відповідальності.

Методичні поради:

1. *Повторіть* лекційний матеріал.
2. В окремому зошиті *розпочніть роботу* над складанням словника основних термінів.
3. *Підготуйте* доповіді стосовно основних питань, що розглядаються в межах плану.
4. В *першому питанні* охарактеризуйте поняття «конституційне право України» як галузь права, його місце і роль у національній системі права; основні етапи становлення і розвитку конституційного права як галузі права.
5. У *другому питанні* охарактеризуйте предмет і метод конституційно-правового регулювання та їх особливості; принципи конституційного права України.
6. В *третьому питанні* визначить поняття та здійсніть загальну характеристику конституційно-правових відносин.
7. В *четвертому питанні* проаналізуйте юридичні факти у конституційному праві; джерела конституційного права як галузі права; систему конституційного права як галузі права.
8. *Виконайте* запропоновану індивідуальну роботу.
9. *Розпочніть* ведення конспекту самостійної роботи.

Завдання для індивідуальної роботи:

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняття галузі конституційного права

2. У чому полягає функціональне призначення галузі конституційного права ?
3. У чому полягають особливості галузі конституційного права? Чим вони зумовлені ?
4. Якими особливостями характеризуються методи конституційно-правового регулювання ?
5. У чому полягає функціональне призначення науки конституційного права ?
6. Охарактеризуйте предмет науки конституційного права. Чи є відмінність між ним та предметом галузі конституційного права?
7. Які основні етапи розвитку науки конституційного права в Україні?
8. Що являє собою конституційне право як навчальна дисципліна ?
9. Що слід розуміти під поняттям «конституційно-правові відносини» ?
10. Які групи суспільних відносин становлять предмет правового регулювання галузі конституційного права ?
11. У чому полягають особливості об'єкта конституційно-правових відносин ?
12. Яким чином суспільні відносини набувають якості «конституційно-правових відносин» ?
13. За яким принципом побудована система джерел конституційного права України ?

Підготувати реферати з таких питань:

1. Конституція України – Основний Закон держави.
2. Місце конституційного права в системі національного права та його роль у становленні і розвитку правової системи України як правової держави.
3. Поняття конституційно-правових відносин і їх роль у реалізації конституційних норм.

Рекомендована література:

Базова:

[1], [24-42].

ТЕМА 2. ОСНОВИ ВЧЕННЯ ПРО КОНСТИТУЦІЮ

(1 год.)

План:

1. Поняття та юридичні властивості конституції.
2. Форма та структура конституції.
3. Функції конституції.
4. Класифікація конституцій.
5. Порядок прийняття та внесення змін і доповнень до конституції.

Основні терміни: конституція, конституційне право, предмет і метод конституційно-правового регулювання; джерела конституційного права України; конституційно-правова норма; конституційно-правовий інститут; конституційно-правові відносини; суб'єкти конституційно-правових відносин; об'єкти конституційно-правових відносин; конституційно-правова відповідальність; санкція конституційно-правової відповідальності, юридична конституція, формальна конституція, матеріальна конституція, функції конституції, дія конституції, властивості конституції, структура конституції, преамбула.

Методичні поради:

1. *Повторіть* лекційний матеріал.
2. В окремому зошиті *розпочніть роботу* над складанням словника основних термінів.
3. *Підготуйте* доповіді стосовно основних питань, що розглядаються в межах плану.
4. *Виконайте* запропоновану індивідуальну роботу.
5. *Розпочніть* ведення конспекту самостійної роботи.

Завдання для індивідуальної роботи:

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняття конституція
2. У чому полягає сутність конституції ?
3. У чому полягає сутність правової природи Конституції ?
4. Чи є Конституція України Основним Законом держави ?
5. Чи є Конституція Основним Законом суспільства ?
6. Хто є суб'єктом прийняття Конституції ?
7. У чому полягає сутність конституції як акту установчої влади народу ?
8. У чому полягає верховенство Конституції ?
9. Що означає «пряма дія» норм Конституції? Яку ще дію можуть мати вказані норми ?
10. У чому полягає зміст стабільності Конституції? Чим вона забезпечується ?
11. У яких випадках внесення змін до Конституції України не допускається ?
12. Які функції виконує Конституція України ?
13. В чому полягає зміст доктрини конституціоналізму ? на чому вона ґрунтується ?
14. Що є основою конституціоналізму ?

Підготувати реферати з таких питань:

1. Конституціоналізм як політико-правова доктрина.
2. Етапи розвитку українського конституціоналізму.
3. Види конституцій (на прикладі конституційних актів зарубіжних країн).

4. Дотримання й охорона Конституції України.
5. Сутність змін внесених до чинної Конституції України.

Рекомендована література:

Базова:

[1], [24-41], [42-44].

Допоміжна:

1. *Бабенко К.* Конституційні основи розвитку та регулювання відносин. *Віче.* 2008. № 2. С. 3-6.
2. *Бабенко К.* Політико-правові відносини як предмет регулювання конституційного права України. *Митна справа.* 2008. № 2. С. 69-74.
3. *Бабенко К.* Система конституційного регулювання і розвиток політико - правових відносин у сучасній Україні. *Юридична Україна.* 2011. №12. С. 15-20.
4. *Бабенко К.А.* Поняття конституційного регулювання в сучасній науці конституційного права. *Держава і право.* 2009. Вип.44. С. 194-200.
5. *Багрій О.* Сутність принципу верховенства Конституції України. *Підприємництво, господарство і право.* 2013. № 9. С. 83-87.
6. *Єрмолаєв В.* Деякі питання становлення вітчизняного парламентаризму в новітню добу. *Вісник Академії правових наук України.* 2010. № 2. С. 52-60.
7. *Єфремова Н.* Розвиток конституційно-правових ідей у Речі Посполитій у XVI-XVIII ст. *Держава і право.* 2008. № 40. С. 71-79.

Інтернет ресурси:

1. 2014-15 Ключові правові реформи: Як утілено європейські стандарти? / За ред. Романа Куйбіди. Авт. колектив: Банчук О., Барікова А., Дмитрієва І., Кириченко Ю., Куйбіда Р., Серeda М. / Видання Центру політико-правових реформ. К.: ФОП Москаленко О.М., 2016. 74 с. URL: http://pravo.org.ua/img/books/files/14586529862016_key_legal_reforms_2014-2015_ukr.pdf
2. *Інформація* Про зміни до законодавства, прийняті Верховною Радою України 2 червня 2016 року URL: <http://www.naiu.kiev.ua/files/news/2016/zminu.pdf>

ТЕМА 3. ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

(2 год.)

План:

1. Поняття і суть конституційного ладу.
2. Загальні засади конституційного ладу.
3. Захист конституційного ладу України.

Основні терміни: конституційний лад, державний лад, громадянське суспільство, засади конституційного ладу, гуманізм, державний суверенітет, народний суверенітет; національний суверенітет, безпосередня (пряма) демократія, представницька демократія, форма правління, монархія, республіка, парламентська республіка, президентська (дуалістична) республіка, змішана (квазіпрезидентська або напівпрезидентська) республіка, державний устрій, унітарна держава, федерація.

Методичні поради:

1. *Повторіть* лекційний матеріал та попередні теми семінарських занять.
2. В окремому зошиті *продовжить роботу* над складанням словника основних термінів.
3. *Підготуйте* доповіді стосовно основних питань, що розглядаються в межах плану.
4. В *першому питанні* охарактеризуйте поняття конституційного ладу, його співвідношення з державним ладом та громадянським суспільством; визначить засади конституційного ладу.
5. У *другому питанні* охарактеризуйте специфічні риси загальних засад; визначить групи засад конституційного ладу України; охарактеризуйте гуманістичні засади конституційного ладу України; економічні, політичні, соціальні та духовно-культурні засади конституційного ладу.
6. В *третьому питанні* визначить гарантії конституційного ладу України.
7. *Виконайте* запропоновану індивідуальну роботу.
8. *Продовжить* ведення конспекту самостійної роботи.

Завдання для індивідуальної роботи:

Питання для самоконтролю:

1. Які суб'єкти в Україні володіють правом визначати та змінювати конституційний лад ?
2. Розкрийте сутність установчої влади народу. У яких формах вона може реалізовуватись ?
3. Що ви розумієте під поняттям «конституційний лад» ?
4. Як співвідносяться поняття «конституційний лад», «державний лад» і «суспільний лад» ?
5. Які положення чинної Конституції України визначають зміст конституційного ладу України ?
6. Як співвідносяться поняття «конституційний лад» та «засади конституційного ладу» ?
7. У яких розділах Конституції України визначено конституційний лад ?
8. Якими чинниками зумовлюється потреба гарантування конституційного ладу?

9. На кого покладається головний обов'язок щодо гарантування конституційного ладу?
10. Чи існує потреба гарантування конституційного ладу в «мирний час»?

Підготувати реферати на такі теми:

1. Державний, національний та народний суверенітет: поняття та основні елементи.
2. Види республік. Особливості республіканської форми правління в Україні.
3. Класифікація держав за їхнім державним устроєм. Особливості українського унітаризму.
4. Характеристика України як конституційної держави.

Рекомендована література:

Базова:

[1], [19], [25-30], [32], [34-42].

Допоміжна:

1. *Бабенко К.А.* Конституційне закріплення демократичних основ організації державної влади (теорія і практика реалізації). *Часопис Київського університету права.* 2006. №4. С.68-74.
2. *Бабенко К.А.* Конституційне регулювання основ суспільного ладу як предмет дослідження науки конституційного права. *Держава і право: Зб. наук. праць.* 2007. Вип. 35. С. 172-179.
3. *Власов А.* Реалізація демократії як принципу конституціоналізму в ЄС. *Юридична Україна.* 2006. №4. С.20-25.
4. *Гаврилюк Р.О.* Розвиток теорії суверенітету держави. *Держава і право: Зб. наук. праць.* 2006. Вип. 32. С. 114-121.
5. *Левіна Ю.* Демократія як форма політичного режиму. *Вісник Академії правових наук України.* 2006. №3. С.244-249.
6. *Прієшкіка О.В.* Конституційний лад і політична система в Україні: теоретико-правові аспекти. *Часопис Київського університету права.* 2006. № 4. С. 79-83.
7. *Скрипнюк О.* Демократія як механізм державного управління. *Вісник Академії правових наук України.* 2006. №3. С.3-7.
8. *Савчин М.В.* Конституційні засади демократичного ладу та верховенство права. *Держава і право: Зб. наук. праць.* 2007. Вип. 35. С. 179-186.
9. *Семикрас В.В.* Народний суверенітет – основа організації державної влади в Україні. *Держава і право: Зб. наук. праць.* 2007. Вип. 35. С. 216-220.
10. *Шуба О.В.* Концептуальний аналіз конституційно-правових основ демократизації політичної системи України. *Держава і право: Зб. наук. праць.* 2007. Вип. 35. С. 737-739.

Інтернет ресурси:

1. *Актуальні проблеми конституційного права України: навч. посібник / за заг. ред. проф. Олійника А. Ю.* Київ, 2012. 552 с. URL: <http://www.big-lib.com/>
2. *Загальні засади конституційного ладу в Україні.* URL: <http://bookster.com.ua/summaries/view/544>
3. *Скрипнюк О.* Конституційний лад України: ознаки, принципи, гаранті. *ВІСНИК 47 Центральної виборчої комісії* 2008. №4 (14). URL: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_4/visnik_st_14.pdf
4. *Теплюк М.* Конституційний лад в Україні: поняття та деякі питання порядку його визначення і зміни. *Віче.* 2008. №12, червень. URL: <http://www.viche.info/journal/1007/>
5. *Юридична енциклопедія: В 6-ти т./ Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін..* К.: Укр. Енцикл., 2001. Т. 3. URL: <http://leksika.com.ua/legal/>

ТЕМА 4. ОСНОВИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНИ. КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ

(2 год.)

План:

1. Конституційно-правовий статус людини і громадянина.
2. Громадянство України.
3. Основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина.
4. Гарантії прав і свобод людини і громадянина.

Основні терміни: правовий статус особистості, громадянство України, принципи громадянства, натуралізація, філіація, денаціоналізація, денатуралізація, оптація, трансферт, права людини, обов'язок, основні права і свободи людини і громадянина, гарантії прав і свобод людини і громадянина, апатриди, імміграція, правова держава, внутрішньо переміщені особи, біженець, особи, які потребують тимчасового захисту, додатковий захист.

Методичні поради:

1. *Повторіть* лекційний матеріал та попередні теми семінарських занять.
2. В окремому зошиті *продовжить роботу* над складанням словника основних термінів.
3. *Підготуйте* доповіді стосовно основних питань, що розглядаються в межах плану.
4. В *першому питанні* визначить поняття правовий статус особистості; виокремте різні види правових статусів за різними підставами;

охарактеризуйте зародження вчення про права людини, основні сучасні підходи до визначення взаємовідносин людини і держави; назвіть принципи правового статусу людини і громадянина.

5. У *другому питанні* визначить поняття громадянство України; виявить ознаки та проаналізуйте принципи громадянства України; назвіть категорії осіб за якими визнається належність до громадянства України; охарактеризуйте підстави набуття і припинення громадянства України; з'ясуйте які органи та організації беруть участь у вирішенні питань громадянства.
6. В *третьому питанні* визначить наступні поняття: права людини, обов'язок, основні права і свободи людини і громадянина; охарактеризуйте їх специфічні риси; проаналізуйте за якими підставами класифікуються основні права та обов'язки людини і громадянина.
7. Користуючись Конституцією України охарактеризуйте та проаналізуйте права і свободи людини і громадянина за їх змістом: особисті або громадянські права і свободи, політичні права і свободи, економічні, соціальні та культурні права і свободи.
8. В *четвертому питанні* визначить поняття гарантії прав і свобод людини і громадянина; охарактеризуйте види гарантій прав і свобод людини і громадянина; особливості правового статусу та особливості забезпечення прав і свобод біженців, осіб, які потребують тимчасового захисту та внутрішньо переміщених осіб.
9. *Виконайте* запропоновану індивідуальну роботу.
10. *Продовжить* ведення конспекту самостійної роботи.

Завдання для індивідуальної роботи:

Питання для самоконтролю:

1. Конституційне право людини (громадянина) – це... ?
2. Конституційний обов'язок людини (громадянина) – це..?
3. У чому полягає відмінність, якщо така є, між правом людини та свободою людини?
4. Що є межею прав та свобод людини і громадянина ?
5. Якими ознаками мають володіти права та свободи, які відносять до особистих ?
6. Якими ознаками мають володіти права та свободи, які відносять до політичних?
7. Якими ознаками мають володіти права та свободи, які відносять до соціально-економічних ?
8. У чому полягає зміст конституційного обов'язку захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України?
9. Хто є суб'єктом конституційного обов'язку додержання Конституції та Законів України ?

10. Які органи державної влади спеціально утворюються з метою захисту прав та свобод людини і громадянина?
11. Якими юридичними засобами володіє Уповноважений Верховної Ради України з прав людини для припинення порушення прав та свобод і їх захисту?
12. Яке місце займає Європейський суд з прав людини у системі захисту прав людини в Україні?
13. Яким обсягом прав, свобод та обов'язків, за загальним правилом, володіють іноземці та апатриди?
14. У чому полягають особливості конституційно-правового статусу біженців?
15. Хто в Україні вважається іммігрантами?
16. Яким обсягом прав, свобод та обов'язків, за загальним правилом, володіють особи, які потребують тимчасового захисту та внутрішньо переміщених осіб?
17. Хто вважається закордонним українцем відповідно до українського законодавства?
18. У чому полягають особливості конституційно-правового статусу закордонних українців?

Підготувати реферати на такі теми:

1. Правовий статус особистості: поняття та види.
2. Зародження та еволюція правових ідей про права людини.
3. Підстави набуття громадянства України.
4. Основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина: поняття, властивості, види.

Рекомендована література:

Базова:

[1-2], [4], [9], [11-12], [25-30], [32], [34-42], [45], [49], [58].

Допоміжна:

1. Гончаренко О.М. Права людини в Україні: навч. посібник. К.: Знання, 2008. 207с.
2. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підручник. К.: Правова єдність, 2008. 350 с.

Інтернет ресурси:

1. *Зміни від 28.01.2016 до Закону України «Про громадянство України» (18/01/2001).* URL:http://yurfact.com.ua/zminy_do_zakonodavstva/zminy_vid_28.01.2016_do_zu_pro_hromadianstvo_Ukrainy.html
2. *Кравченко В.В.* Конституційне право України: навч. посібник. Вид. 3-тє, виправл. та доповн. К.: Атіка, 2004 512с. URL: <http://the-law.at.ua>.
3. *Фрицький О.Ф.* Конституційне право України: підручник. К: Юрінком Інтер, 2002. 536с. URL: <http://the-law.at.ua>.
4. *Юридична енциклопедія: В 6-ти т./ Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін..* К.: Укр. Енцикл., 2001. Т. 3. URL: <http://leksika.com.ua/legal/>

ТЕМА 5 КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ФОРМ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ (ПРЯМОГО НАРОДОВЛАДДЯ)

(2 год.)

План:

1. Поняття і види форм безпосереднього народовладдя в Україні.
2. Поняття виборів, виборчого права.
3. Принципи виборчого права.
4. Види виборчих систем.
5. Референдум в Україні.

Основні терміни: народовладдя, демократія, безпосередня демократія, представницька демократія, форми безпосередньої демократії, вибори, виборче право, виборча система, об'єктивне виборче право, суб'єктивне виборче право, принципи виборчого права, референдум.

Методичні поради:

1. *Повторіть* лекційний матеріал та попередні теми семінарських занять.
2. В окремому зошиті *продовжить роботу* над складанням словника основних термінів.
3. *Підготуйте* доповіді стосовно основних питань, що розглядаються в межах плану.
4. В *першому питанні* визначить поняття «народовладдя», «демократія», «форми безпосередньої демократії»; охарактеризуйте зміст безпосередньої демократії та представницької демократії; визначить принципи та функції безпосередньої демократії; виявіть форми безпосереднього волевиявлення народу.
5. В *другому питанні* визначить поняття «вибори»; проаналізуйте соціальне призначення виборів; з'ясуйте, які норми міжнародного права закріплюють стандарти щодо організації та проведення виборів в органи публічної влади, у тому числі і в Україні; які вибори визнаються вільними, справедливими,

- справжніми; охарактеризуйте види виборів; визначить поняття «виборче право», «об'єктивне виборче право», «суб'єктивне виборче право»; проаналізуйте джерела інституту виборчого права;
6. В *третьому питанні* визначить поняття «принципи виборчого права»;
  7. Охарактеризуйте зміст принципу вільних виборів, загального виборчого права, принцип таємного голосування; з'ясуйте, що означає пряме виборче право.
  8. В *четвертому питанні* охарактеризуйте поняття й види виборчих систем; призначення виборів.
  9. В *п'ятому питанні* визначить поняття «референдум», з'ясуйте, яка країна визнана батьківщиною референдумів; охарактеризуйте історію становлення і розвитку референдумів у незалежній Україні.
  10. *Виконайте* запропоновану індивідуальну роботу.
  11. *Продовжить* ведення конспекту самостійної роботи.

Завдання для індивідуальної роботи:

Питання для самоконтролю:

1. Що розуміється від поняттям «вибори»?
2. Які види виборів вам відомі ?
3. У чому полягає зміст прямих виборів ?
4. Чим з конституційно-правової точки зору непрямі вибори відрізняються від прямих ?
5. Який вид виборів, на ваш погляд, більшою мірою забезпечує відповідність результату виборів реальному волевиявленню виборчого корпусу ?
6. Що таке виборче право ?
7. У чому полягає відмінність виборчого права як інституту конституційного права та політичного права громадянина ?
8. Що таке «виборчий ценз»?
9. Які чинники, на ваш погляд, впливають на реалізацію суб'єктивного виборчого права в Україні ?
10. Що таке міжнародно-правові стандарти виборчого права ?
11. Які ви знаєте принципи виборчого права ?
12. Що таке виборча система ?
13. Чому виборча система є предметом конституційно-правового регулювання ?
14. Які види виборчих систем ви знаєте ?
15. У чому полягає відмінність між мажоритарною та пропорційною виборчими системами ?
16. Які питання можуть вирішуватись на референдумах ?
17. З яких питань законодавство не допускає проведення референдумів ?
18. Яку юридичну силу мають акти, прийняті на референдумах ? Чому ?

Підготувати реферати на такі теми:

1. Форми демократії.
2. Мажоритарна виборча система та її застосування в Україні.
3. Пропорційна виборча система та її застосування в Україні.
4. Досвід та перспективи проведення референдумів в Україні.

Рекомендована література:

Базова:

[1], [3], [16], [18], [25-30], [32-44], [49-50], [54], [59].

Допоміжна:

1. *Барабаш Ю.* Дострокові вибори як засіб врегулювання державно-правових конфліктів. *Право України.* 2007. №11. С.126-130
2. *Бондар І.* Вибори як гарантія права громадян на участь в управлінні державними справами *Юридичний авангард.* 2009. №1. С.16-21
3. *Вибори і референдуми в Україні: законодавче забезпечення, проблеми реалізації та шляхи вдосконалення: Зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. м. Київ, 13-15 листопада 2002 р. К.: Нора-прінт, 2003. 503с.*
4. *Вибори і референдуми в Україні: проблеми теорії і практики: Зб. / редкол. М.М.Рябець (голова) та ін. К.: Центральна виборча комісія, 2001. 352с.*
5. *Гелей С., Рутар С.* Виборча система / Політологія: навч.посібник. Вид.4-те, переробл. ідоп. Львов: Світ, 2001. С. 202-214
6. *Гудзь Л.* Конституційно-правові принципи як елементи механізму забезпечення виборчих прав громадян України. *Підприємництво, господарство і право.* 2011. №9. С.3-5.
7. *Гудзь Л.* Механізм забезпечення виборчих прав громадян України та його основні елементи. *Підприємництво, господарство і право.* 2010. №7. С.129-131.
8. *Заяць Н.* Вибори як реалії сучасної державно-правової дійсності: теоретичний аспект. *Право України.* 2007. №11. С.26-29.
9. *Заяць Н.* Деякі проблеми становлення культури виборчої демократії в Україні. *Підприємництво, господарство і право.* 2009. №2. С.118-121.
10. *Ковальчук В. Б.* Пасивне виборче право громадян та доцільність його обмеження у контексті парламентських виборів *Право України.* 2013. № 5. С.134-143
11. *Конституційне регулювання виборів та референдуму як форм прямої демократії / Основи конституційного права України: Підручник/ За ред. Копейчикова В. К.: Юрінком, 1997. С. 67-75*
12. *Піча В., Хома Н.* Вибори і виборчі системи / Політологія: Конспект лекцій. Вид.3-тє, доп. Львов: Магнолія Плюс, 2004. С. 140-146
13. *Рибачук М.* Еволюція виборчих систем в Україні: досвід, проблеми та перспективи розвитку / Вибори і референдуми в Україні: проблеми теорії

- і практики: Зб./ редкол. М.М.Рябець (голова) та ін..К.: Центральна виборча комісія, 2001. С. 29-44
14. Савенко М. Д. Активне виборче право: теоретичний аспект. *Право України*. 2013. №5. С.122-133
  15. Ставнійчук М. І. Вибори як ключовий інститут демократичного конституційного ладу сучасної України. *Право України*. 2013. № 5. С.19-29.
  16. Стецюк П. Б. Вибори у механізмі функціонування конституційної держави / П.Б. Стецюк. *Право України*. 2013. № 5. С.30-37.
  17. Шведа Ю. Політичні наслідки виборчих систем: теорія та зарубіжна практика. *Віче*. 2007. №15. С.24-26
  18. Яковлев А. Розвиток виборчої системи як складова сучасного конституційного процесу в Україні. *Юридична Україна*. 2013 № 6. С.24-31

Інтернет ресурси:

1. Богашева Н. Еволюція виборчої системи в Україні / Н. Богашева, Ю. Ключковський. URL: <http://www.cvk.gov.ua/visnyk/index.php?mID=12>
2. Ковтунець В. Про зміст та обсяг суб'єктивного виборчого права / В. Ковтунець. *Вибори та демократія*. 2006. № 2 (8). С.54. URL: http://www.eli.org.ua/upload/iblock/038/magazine_file_9.pdf
3. Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія. К.: Час Друку, 2011. 132 с. URL: <http://www.eli.org.ua/upload/Monography.pdf>
4. Майєр Г. Виборче право як інструмент розподілу влади або виборче право й політика *Вибори та демократія*. 2005. №2(4) С.15. URL: http://www.eli.org.ua/upload/iblock/12e/magazine_file_1.pdf
5. Шаповал Т. До поняття виборчого права як права індивіда (громадянина). *Вибори та демократія*. 2005. №2(4) С. 23. URL: http://www.eli.org.ua/upload/iblock/12e/magazine_file_1.pdf
6. Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи. Вид. 2-е, випр. і доповн. / за ред. Ю. Ключковського. К.: Логос, 2009. 500 с. URL: <http://www.eli.org.ua/press/2744>
7. *Юридична енциклопедія*: В 6-ти т./ Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.. К.: Укр. Енцикл., 2001. Т. 3. URL: <http://leksika.com.ua/legal/>

ТЕМА 6. КОНСТИТУЦІЙНА СИСТЕМА ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ (2 год.)

План:

1. Поняття, ознаки і структура механізму держави.
2. Поняття, ознаки і класифікація органів державної влади.
3. Конституційна система органів державної влади.

Основні терміни: орган державної влади, Верховна Рада України, Президент, Кабінет Міністрів, статус, парламент, парламентаризм, функції парламенту, компетенція парламенту, правовий статус народного депутата України, сесія Верховної Ради України, законотворчість, законодавча ініціатива, законодавчий процес, закони, постанови, заяви, звернення, декларації, глава держави, президент, монарх, колегіальна президентура, глава уряду, одноосібний / колегіальний узурпатор, ценз осілості, інаугурація, імпічмент, контрасигнатура, функції Президента України, компетенція Президента України, повноваження Президента України, промульгація, вето, прерогатива глави держави.

Методичні поради:

1. *Повторіть* лекційний матеріал та попередні теми семінарських занять.
2. В окремому зошиті *продовжить роботу* над складанням словника основних термінів.
3. *Підготуйте* доповіді стосовно основних питань, що розглядаються в межах плану.
4. Перш ніж перейти до вивчення *першого питання* проаналізуйте конституційну систему органів державної влади України; поняття і соціальне призначення законодавчої влади.
5. В *першому питанні* визначить поняття «механізм держави»; охарактеризуйте ознаки та структурні елементи механізму держави.
6. В *другому питанні* визначить поняття «орган державної влади», «державне управління», «апарат держави». Порівняйте наступні поняття «державний орган» і «орган державної влади». Визначить загальні ознаки органів державної влади. Виконайте практичне завдання запропоноване нижче.
7. В *третьому питанні* визначить засади поділу державної влади на гілки. Охарактеризуйте принципи організації та функціонування державних органів. Підготуйте реферативні питання.
8. *Виконайте* запропоновану індивідуальну роботу.
9. *Продовжить* ведення конспекту самостійної роботи.

Завдання для індивідуальної роботи:

Питання для самоконтролю:

1. Що розуміється під поняттям «конституційні засади організації державної влади»?

2. Назвіть ці засади та поясніть їх зміст.
3. У чому полягає зміст спеціально-дозвільного принципу діяльності органів державної влади ?
4. Як співвідносяться «верховенство права» та «верховенство закону» як принципи діяльності органів державної влади ?
5. Як ви розумієте зміст принципу гуманізму ? Що він означає як принцип діяльності органів державної влади ?
6. Як Ви розумієте поняття «орган державної влади» ?
7. Які ознаки органу державної влади?
8. Як співвідносяться поняття «орган державної влади» та «орган публічної влади» ?
9. Чим, на вашу думку, орган державної влади відрізняється від органу місцевого самоврядування?
10. Як співвідносяться поняття «орган державної влади» та «державний орган»?
11. Як співвідносяться поняття «система державної влади» та «система публічної влади»?
12. Який механізм формування органів державної влади забезпечує реалізацію принципу народовладдя ?

Підготувати реферати на такі теми:

1. Історичні та політико-правові аспекти світового парламентаризму.
2. Формування ідеї парламентаризму в Україні.
3. Конституційний статус Верховної Ради України.
4. Конституційний статус Президента України.
5. Конституційний статус Кабінету Міністрів України.

Рекомендована література:

Базова:

[1], [7-8], [13-14], [18], [21], [25-30], [32], [34 - 42], [45-46], [49], [51], [53-56], [59].

Допоміжна:

1. *Авер'янов В.* Уряд у механізмі поділу влади: недосконалість вітчизняної конституційної моделі. *Право України.* 2005. № 4. С. 10–15.
2. *Гавриш С.* «Парламентаризм на чолі суспільного прогресу». *Віче.* 2001. № 7. С. 3.
3. *Георгіца А.* Законодавча влада: поняття, правова природа, місце і роль у системі органів публічної влади. *Право України.* 2009. № 11. С.100-117.

4. *Майданник О.* Конституційні принципи діяльності Верховної Ради України по здійсненню контрольної функції. *Підприємництво, господарство і право.* 2006. № 5. С. 98-101.
5. *Погорілко В.* Функції українського парламенту. Від номінального до реального. *Віче.* 2002. № 2 (119). С. 17-20.
6. *Серьогіна С.* Оптимізація статусу Президента як ключова ланка конституційної реформи в Україні. *Право України.* 2009. № 6. С. 23-28.
7. *Сінельнік Р.В.* Дискреційні повноваження Президента України в контексті проведення конституційної реформи. *Вісник Запорізького національного університету.* 2009. № 1. Серія: юридичні науки. С. 62-68
8. *Шаповал В.* Парламентаризм в Україні: пошуки парадигми чи рух до нового. *Віче.* 1997. № 5. С. 16-17.
9. *Шаповал В.* Конституційний механізм державної влади в незалежній Україні: політико-правові проблеми організації виконавчої влади. *Право України.* 1997. № 1. С. 30.
10. *Фрицький Ю.* Парламент України – Верховна Рада та його роль у реалізації законодавчої влади. *Право України.* 2007. № 7. С. 3-7.

Інтернет ресурси:

1. *Бак В. І.* Взаємодія Президента України та Верховної Ради України: конституційно-правове визначення та шляхи вдосконалення. *Часопис Київського університету права.* 2012. № 4. С. 107-110. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2012_4/zzzzz/107.pdf
2. *Гошовська В. А.* Парламентаризм в Україні. Державно-управлінські механізми реалізації функцій законодавчої влади : навч.-метод. матеріали / В. А. Гошовська, Л. А. Пашко, К. Ф. Задоя. К. : НАДУ, 2013. 48 с. URL: http://www.academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Navch_Posybniky/0aa3e0a4-e3d9-4c44-9f01-2042a8c809ae.pdf
3. *Демків Р.Я.* Конституційне право України: курс лекцій. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 332 с. URL: http://moodle.nati.org.ua/pluginfile.php/15040/mod_resource/content/1/UL0000016.PDF
4. *Малкіна Г.М.* Імпічмент президента: міф і реальність. URL: <http://vuzlib.com/content/view/1286/89/>
5. *Словська І.Є.* Процедура імпічменту Президента за законодавством України *Наше право.* 2011. № 2 (ч.1). URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/nashp/2011_2_1/slavska.pdf
6. *Шевчук А.З.* Підстави імпічменту: конституційно-правові норми та практика їх реалізації. *Науковий вісник Чернівецького університету.* 2012. Вип. 618. Правознавство. С. 47-51. URL: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/618/9.pdf>
7. *Шаповал В.* Феномен державного органу (органу держави) або органу державної влади: теоретико-правовий і конституційний аспекти. URL: [http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=.](http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=)

8. *Єловських У. О.* Конституційне право України : навч.-метод. посіб. для студ. ден. форми навч. усіх спец. ун-ту / У. О. Єловських ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 183 с. URL: <http://dspace.ltsu.org/jspui/bitstream/123456789/1756/1/Elovskiyh.pdf>
9. *Юридична* енциклопедія: В 6-ти т./ Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.. К.: Укр. Енцикл., 2001. URL: <http://leksika.com.ua/legal/>

ТЕМА 7. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ СУДОВОЇ ВЛАДИ ТА ПРОКУРАТУРИ В УКРАЇНІ

(2 год.)

План:

1. Засади організації судової влади в Україні. Внесення змін до Конституції України в частині правосуддя.
2. Система судоустрою. Спеціалізація судів.
3. Порядок утворення і ліквідація суду. Загальні положення статусу судді.
4. Верховний Суд – найвищий суд у системі судоустрою України.
5. Вища рада правосуддя.
6. Порядок формування Конституційного Суду України і його структура.

Основні терміни: правосуддя, судді, судова система України, Конституційний Суд України.

Методичні поради:

1. *Повторіть* лекційний матеріал та попередні теми семінарських занять.
2. В окремому зошиті продовжить роботу над складанням словника основних термінів.
3. *Підготуйте* доповіді стосовно основних питань, що розглядаються в межах плану:
4. *В першому питанні* проаналізуйте засади організації судової влади та її риси; Закон України від 02.06.2016 про «Внесення змін до Конституції України в частині правосуддя».
5. *В другому питанні* охарактеризуйте організаційні основи судоустрою; функції судової влади; принципи правосуддя.
6. *В третьому питанні* визначить порядок утворення і ліквідація суду; порядок обрання суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад; основні засади судочинства.
7. *В четвертому питанні* проаналізуйте правовий статус Верховного Суду України.
8. *В п'ятому питанні* проаналізуйте шляхи реорганізації Вищої ради юстиції в Вищу раду правосуддя; визначить її правовий статус.
9. *В шостому питанні* проаналізуйте порядок формування Конституційного Суду України і його структуру; завдання, функції, юрисдикцію

Конституційного Суду України; правовий статус судді Конституційного Суду України; визначить місце Конституційного Суду України в механізмі державної влади.

10. *Виконайте* запропоновану індивідуальну роботу.

11. *Продовжить* ведення конспекту самостійної роботи.

Завдання для індивідуальної роботи:

Питання для самоконтролю:

1. Що означає поняття «правосуддя»?
2. Як ви розумієте основне завдання судів - судовий захист прав і законних інтересів людини?
3. В чому полягає зміст принцип доведеності вини. Яке його значення в контексті забезпечення прав і свобод людини?
4. В чому полягає принцип обов'язковості рішення суду ?
5. Що таке «судоустрій» та «судова система»?
6. Судами яких юрисдикцій здійснюється правосуддя в Україні ?
7. Які вищі спеціалізовані суди вам відомі ?
8. Хто такий «суддя»?
9. Який склад Вищої Ради Юстиції ?
10. Які функції покладено на Вищу Раду Юстиції ?
11. Наведіть норми Конституції, що регулюють правовий статус прокуратури?
12. Які конституційні принципи діяльності прокуратури?
13. В чому полягає спеціальний статус прокуратури ?
14. Чи можна віднести прокуратуру України до якоїсь з гілок влади ?
15. Дайте правову характеристику конституційно-правового статусу Генерального прокурора України.

Підготувати реферати на такі теми:

1. Види, склад, повноваження місцевих судів.
2. Види, склад, повноваження апеляційних судів.
3. Вищі спеціалізовані суди.
4. Функції та повноваження Конституційного Суду України.
5. Юрисдикція Конституційного Суду України.
6. Статус судді Конституційного Суду України.

Рекомендована література:

Базова:

[1], [5-6], [14], [20], [23], [25-30], [32], [34-40], [42], [47-49], [52], [57-59].

Допоміжна:

1. *Алеєва І. В.* Незалежність суддів – гарантія конституційного права на судовий захист. *Вісник господарського судочинства*. 2013. № 3. С. 37-39.
2. *Бабенко К.* Роль Конституційного суду України у забезпеченні верховенства Конституції України. *Вісник Конституційного суду України*. 2007. № 3. С. 54-61.
3. *Барчук В.* Роль і місце Конституційного Суду України в юридичному механізмі забезпечення прав людини *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 5. С. 3-6
4. *Бринцев В.* Політико-правовий аналіз ролі Конституційного Суду України у законодавчому процесі. *Вісник Конституційного суду України*. 2007. № 1. С. 23-30.
5. *Васильюк С.* Конституційний механізм взаємодії законодавчої і судової влади в Україні. *Право України*. 2003. № 12. С. 3-6.
6. *Дашковська О.* Конституційна відповідальність: методологічні засади дослідження. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 101-107.
7. *Івановська А.М.* Питання політики і права діяльності Конституційного Суду України. *Університетські наукові записки*. 2011. № 4. С. 50-59.
8. *Івановська А.М.* Офіційне тлумачення Конституції і законів України як повноваження Конституційного Суду України. *Університетські наукові записки*. 2013. № 4. С. 19-35.

Інтернет ресурси:

1. *Верховна Рада змінила Конституцію в частині правосуддя. Українське право.* URL: <http://www.ukrainepravo.com/news/ukraine/verkhovna-rada-zmnila-konstituts-yu-v-chastin-pravosuddya/>
2. *Філатов О.* Про вищу раду правосуддя. *Асоціація правників України*. 2016. № 7-8 (126-127). липень-серпень. С. 3. URL: http://uba.ua/gazette_contents/160.pdf

ТЕМА 8. АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ ТА КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

(2 год.)

План:

1. Поняття та засади адміністративно-територіального устрою України.
2. Поняття місцевого самоврядування та його система.
3. Порядок формування, організація роботи органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Основні терміни: унітаризм, адміністративно-територіальний устрій, місцеве самоврядування, органи місцевого самоврядування, територіальні громади, державні адміністрації, префекти, старости, місцеві, районні (в місті), районні та обласні ради, децентралізація.

Методичні поради:

1. *Повторіть* лекційний матеріал та попередні теми семінарських занять.
2. В окремому зошиті *продовжить роботу* над складанням словника основних термінів.
3. *Підготуйте* доповіді стосовно основних питань, що розглядаються в межах плану:
4. В *першому питанні* визначить поняття та систему адміністративно-територіального устрою, його принципи; конституційні засади територіального устрою України.
5. В *другому питанні* охарактеризуйте поняття та політико-правову природу місцевого самоврядування; принципи, завдання та функції місцевого самоврядування; охарактеризуйте систему місцевого самоврядування.
6. В *третьому питанні* проаналізуйте порядок формування, організацію роботи органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
7. *Виконайте* запропоновану індивідуальну роботу.
8. *Продовжить* ведення конспекту самостійної роботи.

Завдання для індивідуальної роботи:

Питання для самоконтролю:

1. Чому місцеве самоврядування є предметом конституційного регулювання ?
2. Як реалізується принцип народовладдя в межах місцевого самоврядування?
3. В чому полягає суть принципу поєднання місцевих і державних інтересів?
4. В чому полягає суть принципу підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб?
5. Назвіть найважливіші міжнародні правові акти, які закріплюють основні міжнародні стандарти місцевого самоврядування.
6. Які стандарти передбачає Європейська хартія місцевого самоврядування ?
7. Що розуміється під гарантіями місцевого самоврядування ?
8. В чому суть нормативних гарантій місцевого самоврядування?

Підготувати реферати з таких питань:

1. Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування.
2. Старости в системі місцевого самоврядування.
3. Місцеві органи виконавчої влади загальної компетенції (місцеві державні адміністрації, префекти).
4. Гарантування місцевого самоврядування.

Рекомендована література:

Базова:

[1], [10], [15], [17], [22], [25-30], [32], [34-35], [42], [45], [49], [54], [56].

Допоміжна:

1. *Баєва Л.* Статут територіальної громади як засіб реалізації конституційного права громадян на участь у місцевому самоврядуванні. *Підприємництво, господарство і право.* 2010. № 4. С.11-14.
2. *Баєва Л. В.* Поняття, ознаки, особливості рішень місцевих рад: загальнотеоретичний аналіз. *Держава та регіони.* Серія Право. 2013. № 2. С.173-177.
3. *Баймуратов М.* Компетенція місцевого самоврядування та органу місцевого самоврядування: онтологічні та аксіологічні підходи щодо виявлення та розуміння. *Держава і право.* 2008. Вип. 38. С.287-296.
4. *Біленчук П., Кравченко В., Підмогильний М.* Місцеве самоврядування в Україні. К.: Атікка, 2000. 304 с.
5. *Бойко В.* Деякі аспекти теорії та історії місцевого самоврядування //Організація роботи керівника територіальної громади: Навчально-метод. зб. /Укладач М.В. Бойко. Чернігів, 2006. С. 38-46.
6. *Борденюк В.* Правовий статус сільського, селищного, міського голови у контексті законодавчих ініціатив. *Право України.* 2011. № 3. С.193-201.
7. *Борденюк В.* Сільський, селищний, міський голова у механізмі здійснення місцевого самоврядування: конституційно-правові аспекти. *Право користування відновлюваними джерелами енергії. Право України.* 2011. № 2. С.208-216.
8. *Кресіна І.* Місцеве самоврядування в Україні у контексті конституційних і демократичних реформ. *Держава і право: Зб. наук. праць.* 2007. Вип. 35. С. 732-733.
9. *Журавський В.С., Серьогін В.О., Ярмиш О.Н.* Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні: Підручник для студ. вищ. навч. закл. К.: «Ін Юре», 2004. 672 с
10. *Місцеве самоврядування в Україні.* Посібник-порадник для депутатів місцевих рад / Лукша О.В., Федів І. О. Київ, 2010. 116 с.
11. *Муниципальне право України: Підручник / за ред. В.Ф. Погорілка, О. Ф. Фризького.* Юрінком Інтер, 2001. 352 с.

Інтернет ресурси:

1. *Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні : підручник / І. І. Бодрова, С. В. Болдирєв, В. О. Величко та ін.; за ред. С. Г. Серьогіної.* 2-ге вид. переробл. та доповн. Х.: Право, 2011. 360 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI-2012/Dergbud_2011.pdf

2. *Москальчук К.М.* Основні принципи служби в органах місцевого самоврядування / К.М. Москальчук. URL: <http://apdp.in.ua/v45/48.pdf>
3. *Мустафєєва У.* Професіоналізація служби в органах місцевого самоврядування: цілі, функції та методи. URL: <http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02%282%29/Mustafayeva.pdf>
4. *Погорілко В.Ф.* Муніципальне право України URL: http://libfree.com/173619666-pravomunitsipalne_pravo_ukrayini__pogorilko_vf.html
5. *Рясна А.І.* Проблеми правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування на сучасному етапі. *Управління розвитком.* 2010. № 8(84) С.29-31 URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Uproz/2010_8/u1008rya.pdf

III. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ НА ЕКЗАМЕН

1. Поняття та ознаки конституційного права України.
2. Предмет та метод конституційного права України.
3. Поняття конституційно-правових відносин.
4. Джерела та система конституційного права України.
5. Конституційні норми та інститути.
6. Конституціоналізм та його основні типи.
7. Конституційна традиція та конституціоналізм в Україні.
8. Поняття та юридичні властивості конституції.
9. Форма та структура конституції.
10. Функції конституції.
11. Класифікація конституцій.
12. Чинність конституції.
13. Реалізація конституції.
14. Пряма дія Конституції України.
15. Порядок прийняття та внесення змін і доповнень до Конституції України.
16. Поняття і суть конституційного ладу.
17. Загальні засади конституційного ладу.
18. Україна як правова держава. Принцип верховенства права як складова конституційного ладу України.
19. Україна як соціальна держава: конституційно-правовий аспект.
20. Україна як демократична республіка: конституційно-правовий аспект.
21. Захист конституційного ладу України.
22. Співвідношення державного і народного суверенітетів у конституційному праві України.
23. Гарантії державного суверенітету в Конституції України.
24. Конституційно-правовий статус людини і громадянина.
25. Громадянство України: загальна характеристика.
26. Принципи громадянства України.
27. Підстави та порядок набуття громадянства України.
28. Порядок та умови прийняття до громадянства.
29. Підстави та порядок припинення громадянства України.
30. Порядок та умови виходу із громадянства України.
31. Поняття, категорії іноземців та особливості їх правового статусу.
32. Поняття, категорії біженців та осіб, що потребують тимчасового чи додаткового захисту: особливості їх правового статусу.
33. Поняття, категорії внутрішньо переміщених осіб та особливості їх правового статусу.
34. Система конституційних прав і свобод людини.
35. Природні права людини та їх закріплення в конституційному законодавстві.
36. Конституційні обмеження в реалізації прав людини.
37. Принципи конституційного статусу людини.
38. Принцип рівності та форми його гарантування.

39. Загальна характеристика особистих прав людини.
40. Свобода слова та її конституційні гарантії. Поняття та види інформації.
41. Право на доступ до публічної інформації та особливості його реалізації.
42. Право на особисту недоторканність.
43. Свобода пересування та вільний вибір місця проживання: поняття та умови реалізації.
44. Право на свободу світогляду та віросповідання, форми його реалізації.
45. Загальна характеристика політичних прав громадян.
46. Право на участь в управлінні державними справами.
47. Конституційні обов'язки людини і громадянина.
48. Гарантії прав і свобод людини і громадянина.
49. Поняття і види форм безпосереднього народовладдя в Україні.
50. Принцип народовладдя та форми реалізації народовладдя.
51. Поняття виборів, виборчого права.
52. Принципи виборчого права.
53. Види виборчих систем: загальна характеристика.
54. Мажоритарна виборча система: особливості, переваги, недоліки.
55. Пропорційна виборча система: особливості, переваги, недоліки.
56. Виборчий процес та його етапи.
57. Поняття та види референдумів.
58. Поняття та ознаки органу державної влади.
59. Система органів державної влади України.
60. Способи класифікації органів державної влади.
61. Поняття принципів організації та діяльності органів державної влади.
62. Поняття та сутність парламенту.
63. Склад, структура, організація діяльності Верховної Ради України.
64. Конституційно-правовий статус народного депутата України.
65. Основні функції та повноваження Верховної Ради України.
66. Порядок роботи Верховної Ради України.
67. Парламентські процедури та особливості правового регулювання організації діяльності Верховної Ради України.
68. Загальна характеристика законодавчого процесу.
69. Місце та роль Президента України в конституційній системі органів державної влади.
70. Порядок обрання Президента України.
71. Повноваження Президента України.
72. Строк повноважень Президента України.
73. Конституційно-правові засади імпічменту Президента України.
74. Місце та роль Кабінету Міністрів України в системі органів державної влади.
75. Порядок формування та припинення повноважень Кабінету Міністрів України.
76. Повноваження Кабінету Міністрів України.
77. Організація роботи Кабінету Міністрів України.

78. Акти Кабінету Міністрів України.
79. Судова влада та її риси.
80. Функції судової влади.
81. Характеристика внесених змін до Конституції України в частині правосуддя.
82. Засади організації судової влади в Україні.
83. Система судоустрою. Спеціалізація судів.
84. Порядок утворення і ліквідація суду.
85. Верховний Суд – найвищий суд у системі судоустрою України.
86. Вища рада правосуддя.
87. Правовий статус суддів.
88. Підстави для звільнення судді.
89. Порядок формування Конституційного Суду України і його структура.
90. Функції та повноваження Конституційного Суду України.
91. Юрисдикція Конституційного Суду України.
92. Статус судді Конституційного Суду України.
93. Принцип унітаризму та його закріплення в Конституції України. Ознаки унітарної держави.
94. Поняття та система адміністративно-територіального устрою, його принципи.
95. Порядок утворення адміністративно-територіальних одиниць та зміни їх статусу.
96. Поняття місцевого самоврядування та його система.
97. Поняття місцевого самоврядування.
98. Принципи та система місцевого самоврядування в Україні..
99. Організаційно-правова та матеріально-фінансова основи місцевого самоврядування в Україні.
100. Порядок формування, організація роботи органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
101. Принцип гарантування місцевого самоврядування.
102. Поняття, види та підстави конституційно-правової відповідальності.
103. Конституційно-правові санкції.
104. Поняття охорони та захисту Конституції України.
105. Форми захисту Конституції України.

IV. ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти

1. *Конституція України*: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. *Європейська конвенція* про громадянство: Міжнародний документ від 06.11.1997 № ETS N 166. Документ 994_004. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. *Виборчий кодекс* України: Закон України від 19.12.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#n4128>
4. *Про біженців* та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон від 08.07.2011 № 3671-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. *Про внесення змін до Конституції України* (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII. Документ 1401-19. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>.
6. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України* щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури: Закон України від 19.09.2019 № 113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-20>
7. *Про внесення змін до статті 80 Конституції України* (щодо недоторканності народних депутатів України): Закон України від 03.09. 2019. № 27-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/27-20>
8. *Про вибори* народних депутатів: Закон України від 17.11.2011 № 4061-VI. (Закон втратив чинність, крім положень щодо організації та проведення проміжних виборів і заміщення народних депутатів України, обраних у загальнодержавному виборчому окрузі, повноваження яких достроково припинені, що діють до наступних чергових або позачергових виборів народних депутатів України, на підставі Кодексу № 396-IX від 19.12.2019) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>
9. *Про громадянство*: Закон України від 18.01. 2001 № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>
10. *Про державну службу*: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Документ 889-19. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
11. *Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України*: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1207-18/page>
12. *Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб*: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
13. *Про Кабінет Міністрів України*: Закон України від 27.02.2014 р. Документ 794-18 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>
14. *Про Конституційний Суд України*: Закон України від 16.10.1996 № 422/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/422/96-%D0%B2%D1%80>.
15. *Про місцеве самоврядування в Україні*: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР Документ 280/97-вр, URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/>

16. *Про місцеві вибори*: Закон України від 14.07.2015 № 595-VIII. (Закон втратив чинність, крім положень щодо організації та проведення повторних, проміжних, додаткових виборів і заміщення депутатів, обраних у багатомандатному виборчому окрузі, повноваження яких достроково припинені, що діють до наступних чергових або позачергових виборів депутатів місцевих рад, на підставі Кодексу № 396-IX від 19.12.2019) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/595-19>
17. *Про місцеві державні адміністрації*: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
18. *Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)*: Закон України від 10.09.2019 № 39-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39-20>
19. *Про правовий режим надзвичайного стану*: Закон України від 16.03.2000 № 1550-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
20. *Про прокуратуру* України: Закон України 14.10.2014. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
21. *Про Регламент* Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI. Документ 1861-17, в редакції від 30.01.2016. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
22. *Про статус* депутатів місцевих рад: Закон України від 11.07.2002 № 93-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/93-15>
23. *Про судоустрій* і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Документ 1402-19. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

Підручники

24. *Aspen Treatise Series Constitutional Law: Principles and Policies*. Wolters Kluwer Law & Business, 2015. P 1440
25. *Задорожня Г.В., Задорожний Ю.А., Сопілко І.М.* Конституційне право України: підручник. К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. 448 с. URL: <http://www.lib.nau.edu.ua/BooksForNAU/2010/Zadorojnaya.Pdf>
26. *Погорілко В. Ф., Конституційне право України: підручник / В. Ф. Погорілко, В. Федоренко.* Вид. 3-тє, перероб. і доопр. К.: КНТ, 2011, 527 с.
27. *Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л.* Конституційне право України: підручник / за заг. ред. В.Л. Федоренка. 2-ге вид., переробл. і доопр.. К.: Алетра; КНТ; Центр учб. л-ри, 2010. 432 с.
28. *Совгиря О.В., Шукліна Н.Г.* Конституційне право України. Повний курс: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
29. *Чушенко В.І., Заяць І.Я., Конституційне право України: підручник.* К.: Вид-во Дім «Ін Юре», 2007. 488 с.
30. *Шляхтун П.П.* Конституційне право України: підручник. К.: «Освіта України», 2010. 592 с.

31. *Chemerinsky Erwin Constitutional Law: Principles And Policies (Introduction to Law Series)*. 3 edition. Aspen Publishers. 2006, P. 1368.

Навчальні посібники, інші дидактичні та методичні матеріали

32. *Годованець В. Ф.* Конституційне право України: навч. посібник. К.: МАУП, 2005, 360 с.
33. *Encyclopaedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/constitutionalism>
34. *Конституційне право* України: навч. посіб. для підгот. до іспитів / упоряд.: І. В. Тетарчук, Т. Є. Дяків. К.: ЦУЛ, 2016. 217 с
35. *Конституційне право* України: хрестоматія: навч. посіб. для студ. вищ.навч.закл. / Упоряд.В.С.Журавський, Ю.М.Тодика, К.: Ін Юре, 2004. 884 с.
36. *Конституційне право* України: опорний навчально-методичний інтерактивний комплекс / За заг. ред. Т.В. Кухтик, Краматорськ: ДІТМ МНТУ ім.Ю. Бугая, 2009, 251 с.
37. *Кравченко В.В.* Конституційне право України: навч. посібник. Вид. 3-тє, виправл. та доповн., К.: Атіка, 2004. 512 с.
38. *Кравченко В.В.* Конституційне право України: навч. посібник. вид. 4-тє, виправл. та доповн. К.: Атіка, 2006. 568 с.
39. *Орленко В.І.* Орленко В.В. Конституційне право України: посібник для підготовки до іспитів. 4-е вид., стереотип., К.: ПАЛИВОДА А.В., 2010. 152 с.
40. *Совгіря О.В., Шукліна Н.Г.* Конституційне право України: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2008. 632 с.
41. *Шапвал В.М.* Сучасний конституціоналізм: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2005, 560 с.

Інформаційні ресурси

42. *Система дистанційного* навчання ЧНТУ. Курс: Конституційне право України. URL: <https://eln.stu.cn.ua>
43. *Бібліотека Конгресу США* URL:<http://www.loc.gov/index.html>
44. *Бібліотека та архіви Канади* URL:<http://www.collectionscanada.ca/>
45. *Бюлетень «Офіційний вісник України»*. URL: <http://ovu.com.ua/>
46. *Верховна Рада України*. Офіційний веб-сайт. URL: <http://iportal.rada.gov.ua>
47. *Верховний Суд України*. Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.scourt.gov.ua>
48. *Вища рада юстиції України*. Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.vru.gov.ua>
49. *Законодавство України*. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/504/96-вр>
50. *Конституційна Асамблея*: електронна бібліотека. URL: <http://nbuv.gov.ua>

51. *Кабінет Міністрів* України. Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control>
52. *Конституційний суд* України. Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.ccu.gov.ua/>
53. *Національна академія державного управління при Президентові України*. URL: <http://www.academy.gov.ua>
54. *Національна юридична бібліотека*. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua>
55. *Президент України*. Офіційне інтернет-представництво <http://www.president.gov.ua/>
56. *Право України*. URL: // <http://pravoua.com.ua>
57. *Судова влада в Україні*. Офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://court.gov.ua/>
58. *Уповноважений* Верховної Ради України. Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.ombudsman.kiev.ua>
59. *Урядовий портал*. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/>

Зразок оформлення титульної сторінки індивідуального завдання

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ННІ права і соціальних технологій
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра теорії та історії держави і права, конституційного права

Реферат з дисципліни «Конституційне право України»
на тему:

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ЯК ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ДОКТРИНА

Виконав: студент I курсу
Спеціальність: 262-«Правоохоронна діяльність»
Освітньо-професійна програма: «Правоохоронна діяльність»,
Гр. КЮ-192 Петренко О.М.

Перевірив викладач:
к.і.н., доцент Нітченко А.Г.

Чернігів-2020